

Jedným z prvkov slovenských biblických prekladov, ktorými sa ich jazyk odlišuje od súčasnej kultivovanej slovenčiny, je vyššia frekvencia výskytu zloženého pasíva. Otázka je, prečo je to tak. Ide o vplyv prekladateľskej tradície? Alebo je tu iný dôvod či dôvody? V tomto príspevku sa pokúsime nájsť odpovede na tieto otázky. Najprv stručne predstavíme moderné slovenské preklady. V druhej časti sa pozrieme na slovenské výrazové prostriedky, ktorými sa dajú idiomatically prekladať pasívne tvary. Napokon prejdeme na prehľad prekladateľských spracovaní originálneho textu a uvidíme, čo z tohto materiálu budeme môcť vyvodit.

1. Moderné slovenské preklady evanjelií

V súčasných slovenských domácnostiach možno nájsť niekoľko slovenských prekladov evanjelií, ktoré vznikali od štyridsiatych rokov 20. storočia a vychádzali v reedíciách. Máme k dispozícii päť kompletných prekladov a dva čiastočné, pokrývajúce len niektoré evanjeliá:

- katolícky preklad Biblickej komisie pri Spolku svätého Vojtecha (1946),¹ ktorý vyšiel v reedícii v rokoch 1968–1970 (používaná skratka *Kat1*);
- exilový katolícky preklad od Štefana Porúbčana SJ, ktorý vydal Slovenský ústav svätých Cyrila a Metoda v Ríme v roku 1968; evanjeliá vyšli aj osobitne² (*Kat2*);
- katolícky preklad Slovenskej liturgickej komisie pri Spolku svätého Vojtecha na základe *Neovulgáty*, ktorý prvýkrát vyšiel v roku 1986. Tento preklad je aj

¹ *Písmo Sväté Nového Zákona*, sv. 1. Preložili a poznámkami opatřili Štefan ZLATOŠ a Ján ŠURJANSKÝ, Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1946.

² *Evanjeliá*. Podľa grécko-semitskej pôvodiny spracoval Štefan PORÚBČAN SJ, Rím: Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1969.

Expressing the Greek passive in modern Slovak Gospel translations

There are five means for expressing the passive meaning in the Slovak language: analytic passive, reflexive passive, transformation in active construction (with an indefinite personal object), modal expression with an active infinitive, and circumlocution. Authors of modern translations of the Bible use the entire range. However, while in the profane context the analytic passive is rare (as usual in non-translation Slovak), its numbers are much higher in the case of the so-called theological passive. The question is: why?

First, we tried to find an answer within the semantic frame of the theological passive: as if the analytic passive voice was the best expression for the fact that the unexpressed agent is God. But this does not reflect the truth. All five means equally leave the agent in the background. The differences between them are technical—each has its own grammatical (and lexical) limitations.

Another answer can be found in the translation tradition. Preference of analytic passives characterizes the

Lutheran tradition, which has its roots in the Czech Bible of Kralice, influenced by German Reformation translations. From this point of view, the analytic passives can be seen as an attempt to produce 'high' language of the Bible. By contrast, Catholic translations, which were made primarily with pastoral intentions, could use the language of the people with greater liberty because the 'high' Bible of the Catholics was still the Latin Vulgate. So, in Catholic translations vernacular means predominate: reflexive passive and active with the indefinite personal subject.

This tradition of 'high' biblical language is certainly responsible for greater frequency of analytic passives in our translations. In addition to that, nowadays we can also presume the direct influence of the English (and German) language. The last factor that must be taken into consideration is poorer competence of exegetes as translators.

Keywords: Slovak Bible translations; biblical Greek; passive voice; theological passive

Number of characters / words: 41 855 / 6 300

Number of tables: 3

Secondary language(s): Biblical Greek; Old Czech

Helena PANCZOVÁ

Katedra biblických a historických vied,
Teologická fakulta Trnavskej univerzity, Bratislava

Spracovanie gréckeho pasíva v moderných slovenských prekladoch evanjelií

- súčasťou jednozväzkového katolíckeho *Písma* z roku 1995,³ ktoré neskôr vyšlo v niekoľkých ďalších reedíciách (*Kat3*);
- ďalší exilový katolícky preklad je *Jeruzalemská Bibília*,⁴ kde text preložil Anton Botek zo Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme: pripravoval ho v sedemdesiatych až osemdesiatych rokoch, kompletný text bol publikovaný po prvýkrát v roku 2009 (*Jer*);⁵
  - evanjelický preklad, ktorý vyšiel po prvýkrát v roku 1942 a v revidovaných vydaniach v rokoch 1952 a 1970⁶ (*Evan*);
  - ekumenický preklad (*Nová zmluva a Žalmy*), ktorý vyšiel po prvýkrát v roku 1995.⁷ Kompletný text bol publikovaný až v roku 2007 a zatiaľ bol dvakrát revidovaný.⁸ Tento preklad je aj základom tzv. *Študijnej Biblie*, obľúbenej v protestantskom prostredí⁹ (*Ekum*);
  - preklad Markovho evanjelia (2013), ktorý je súčasťou interkonfesionálneho komentárového zväzku;¹⁰
  - preklad Jánovho¹¹ a Lukášovho¹² evanjelia z rokov 2019 a 2020, ktorý pripravili katolícki biblisti z Centra pre štúdium biblického a blízkovýchodného sveta v spolupráci so Slavistickým ústavom Slovenskej akadémie vied. Autori deklarujú nadkonfesionálny charakter (19/20).

Analýze podrobíme sedem z nich – s výnimkou komentárového Marka. Tento preklad bol totiž pripravený pre potreby komentátorov, teda zámerne zachováva formálnu korešpondenciu (nakolko to nie je na ujmu významu), aby sa na jeho základe dala robiť exegéza. Z toho dôvodu pre nás nie je veľmi relevantný, keďže tu skúmame idiomatickosť prekladu.

2. Slovenské prekladové ekvivalenty pasíva

V slovenčine máme niekoľko výrazových prostriedkov, ktorými sa dá interpretovať pasívum. Máme dve morfológické vyjadrenia pasíva prechodných slovík: zložené pasívum a zvrtné pasívum. Ďalej je tu možnosť transformácie na aktívnu väzbu. V niektorých prípadoch sa dá použiť aj konštrukcia s modálnym výrazom alebo opis pomocou iných lexikálnych prvkov, než je to sloveso, ktoré je prvoplánovým ekvivalentom originálu.

2.1. Zložené pasívum

Zložené pasívum (»Ján je chválený«, »dom je stavaný«) môžeme použiť teoreticky vždy. Zo štylistického hľadiska však nie je dobré používať tento ekvivalent príliš často, lebo jeho frekvencia je v neprekladovej slovenskej literatúre oveľa nižšia ako napr. v gréčtine, latinčine či germánskych jazykoch. Pri nadužívaní zloženého pasíva teda vzniká štylisticky farbavý preklad.

Pri zložení pasíva, ktoré obsahuje participium dokonavého slovesa, ešte treba venovať pozornosť tomu, že táto konštrukcia môže mať výsledný význam, teda význam stavu, nie deja: »izba bola/je uprataná«, »obed bol/je uvarený«, »stôl bol/je prestretý«. Ak je dôraz na deji, tento prekladový ekvivalent nie je vhodný.

³ *Sväté písmo Starého i Nového zákona*, Rím: Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1995.

⁴ *Sväté písmo: Jeruzalemská Bibília*. Text Svätého písma z pôvodných jazykov preložil Anton BOTEK. Úvod, poznámky, komentáre a chronologické tabuľky sú prevzaté z Jeruzalemskej Biblie, ktorú vydala Jeruzalemská biblická škola, tretie opravené vydanie, Trnava: Dobrá kniha, 2014.

⁵ *Nový preklad Svätého písma s komentármi Jeruzalemskej Biblie*. Zborník z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou, ed. Ján ĎURICA, Trnava: Dobrá kniha 2009.

⁶ *Biblia: Písmo Sväté Starej a Novej zmluvy*. Preklad komisie Slovenskej evanjelickej cirkvi a. v. z r. 1978, Londýn: Spojené biblické spoločnosti, 1979.

⁷ *Písmo sväté: Nová zmluva a Žalmy. Slovenský ekumenický preklad*, Banská Bystrica: Slovenská biblická spoločnosť, 1995.

⁸ Najnovšie vydanie je *Biblia: Slovenský ekumenický preklad s deuterokanonickými knihami*, 4. (2. opravené) vydanie, Banská Bystrica: Slovenská biblická spoločnosť, 2012. Tento text budeme analyzovať.

⁹ Obsahuje ekumenický preklad bez deuterokanonických kníh s úvodmi a poznámkami preloženými z anglickej protestantskej predlohy.

¹⁰ *Marek. Komentáre k Novému zákonu*, 1. zväzok, ed. Peter DUBOVSKÝ, preklad Helena PANCZOVÁ, Trnava: Dobrá kniha, 2013.

¹¹ *Jánovo evanjelium: Nový preklad a krátky komentár*, ed. Róbert LAPKO, preklad Juraj FENÍK, Bratislava: VEDA, 2019.

¹² *Lukášovo evanjelium: Nový preklad a krátky komentár*, ed. Róbert LAPKO, preklad Juraj FENÍK – Jozef JANČOVIČ – Róbert LAPKO – Jaroslav RINDOŠ – Peter ŽEŇUCH, Bratislava: VEDA, 2020.

2.2. Zvratné pasívum

Zvratné pasívum sa používa v prípade neživotného podmetu, keďže tu nemôže vzniknúť dojem, že reflexívny tvar má reflexívny význam: »dom sa stavia«.

Neosobné zvratné pasívum môžeme v niektorých prípadoch použiť aj v prípade životného podmetu pôvodiny. Všetky osobné nezvratné slovesá totiž v slovenčine majú – okrem osobných zvratných tvarov – aj neosobný/bezpodmetový zvratný tvar (»stavia sa«). A práve ten môžeme použiť na vyjadrenie pasívneho významu aj v prípade sloviess, ktorých významový ekvivalent v slovenčine nemá väzbu s priamym predmetom, teda nie je možné utvoriť osobné pasívum – či už zložené, alebo zvratné.

Tab. 1:
Zložené a zvratné pasívum

	Zložené pasívum	Zvratné pasívum
Prechodné slovesá	»Ján je chválený«	–
	(»dom je stavaný«)	»dom sa stavia«, neos. »stavia sa«
Neprechodné slovesá	–	»hovorí sa o mne«

2.3. Transformácia na aktívum

Ak je v pôvodine pri pasíve vyjadrený aj pôvodca deja, pasívna konštrukcia sa dá transformovať na aktívnu, v ktorej sa pôvodca deja stane podmetom a pôvodný podmet pasívnej väzby bude predmetom: »učiteľ chváli Jána«, »firma stavia dom«.

Ak pôvodca deja nie je vyjadrený – čo je väčšina prípadov –, môžeme použiť aktívne vyjadrenie s neurčitým osobným podmetom (3. osoba plurálu): »Jána chvália«, »stavajú dom«, »hovorí o mne«.

2.4. Modálny výraz + aktívny infinitív

V prípade životného podmetu nám niekedy význam slovesa a kontext umožňujú interpretovať pasívny tvar ako tzv. permissívne pasívum.¹³ Podmet »necháva«, »dáva« so sebou niečo robiť, teda sa – aspoň mentálne – angažuje na deji: »dať sa pomýliť«, »nechať sa pokrstiť«.

Pri neživotnom podmete je niekedy vhodná interpretácia pomocou modálneho výrazu »možno«, »je možné«, »dá sa«, »bolo/bude« + aktívny infinitív významového slovesa:¹⁴ »niečo možno prirovnať«, »niečo bolo poznať«, »niečo sa dá vidieť«.

2.5. Opis

Pri niektorých slovesách sa pasívum nedá vyjadriť nijakým ich lexikálnym tvarom. Ide najmä o reflexíva tantum a neosobné slovesá. V týchto prípadoch sme odkázaní na opis, teda využitie iných lexikálnych prvkov, ktoré však majú želaný význam, napr. »zmilovať sa« → »dosiahnuť milosrdenstvo«.

Vypomáhať si inými lexémami však môžeme aj v iných prípadoch, keď je formovanie pravidelného pasíva problematické, napr. ak ide o neprechodné sloveso:

- »zvítaziť nad niekým« → »byť porazený/á«, »utrpieť porážku«,
- »dávať niečo niekomu«, pas. »niečo mi je dané« → »dostal/a som niečo«.

2.6. Percentuálne zastúpenie?

Aké je percentuálne zastúpenie jednotlivých spôsobov v prirodzenom jazyku, žiaľ, nevieme – aspoň mne nie je známe, že by existovala nejaká štatistika. Je však zrejmé, že preklad modálnym výrazom je pre svoj špecifický význam prirodzene veľmi obmedzený. Podobne opis sa dá použiť iba v prípade, keď to dovoľujú slovenské lexikálne prostriedky. Istú rovnocennosť volby by sme mohli vidieť iba v prípade zloženého pasíva, zvratného pasíva a transformácie na aktívum. Môj osobný dojem je ten, že najbežnejší spôsob vyjadrovania pasívneho významu v hovorovej slovenčine je aktívum s neurčitým osobným podmetom, ktoré prevažuje aj nad zloženým, aj nad zvratným pasívom: »si volaný« → »volajú ťa«, »niečo sa tam stavia« → »niečo tam stavajú«.

¹³ BLASS, Friedrich – DEBRUNNER, Albert: *A Greek Grammar of the New Testament and Other Early Christian Literature*, translated and revised by Robert W. FUNK, Chicago: The University of Chicago Press, 1961, § 314.

¹⁴ PAULINY, Eugen: *Slovenská gramatika: Opis jazykového systému*, Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1981, s. 260.

3. Biblické príklady (1): prehľad

V slovenčine teda máme päť výrazových prostriedkov na interpretáciu pasíva. Ako sme videli, nie sú absolútne rovnocenné a ich používanie má isté obmedzenia. Pozrime sa, ako to vyzerá v biblických prekladoch. Prehľad si rozdelíme na dve časti podľa toho, ktorý grécky tvar sa prekladá.

3.1. Aorist, futúrum, prézent

Ak pôvodné pasívum má životný podmet, najobvyklejším prekladovým ekvivalentom je transformácia na aktívum s neurčitým podmetom. Zriedkavo nájdeme aj zložené pasívum:

Jn 2,2: ἐκλήθη δὲ καὶ ὁ Ἰησοῦς... εἰς τὸν γάμον

»Na svadbu pozvali aj Ježiša« (*Kat1, Kat2, Kat3, Ekum, 19/20, variant Evan, Jer*).¹⁵

Jn 19,41: ἐν τῷ τόπῳ ὅπου ἐσταυρώθη

»Na mieste, kde ho ukrižovali« (*Kat2, Evan, Ekum, var. Kat1*);

»Na mieste, kde bol Ježiš ukrižovaný« (*19/20, var. Kat3, Jer*).

Pasívum s neživotným podmetom býva takisto interpretované najčastejšie aktívom s neurčitým podmetom, menej často zvratným pasívom:¹⁶

Lk 4,17: ἐπεδόθη αὐτῷ βιβλίον

»podali mu knihu« (*Kat1, Kat3, Kat2, Jer, Evan, Ekum, var. 19/20*).

Jn 12,5: διὰ τί τοῦτο τὸ μύρον οὐκ ἐπράθη τριακοσίων δηναρίων καὶ ἐδόθη πτωχοῖς;

»prečo nepredali túto masť za tristo denárov a nedali ich chudobným?« (*Ekum, Evan, var. Kat1, Kat3, Jer*);

»prečo sa tento olej nepredal za tristo denárov a tie sa nedali chudobným?« (*19/20, var. Kat2*).

Pasívum, pri ktorom je vyjadrený pôvodca deja, vždy podlieha transformácii na aktívum:

Mt 11,27: πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρός μου

»môj Otec mi odovzdal všetko« (*Kat3, var. Kat1, Kat2, Jer, Evan, Ekum*).

Modálna interpretácia pasíva je možná len v niektorých prípadoch:

Lk 24,35: ὡς ἐγνώσθη αὐτοῖς ἐν τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου

»ako ho spoznali pri lámaní chleba« (*Kat1, Kat3, Ekum, var. Evan, Jer*);

»ako sa im dal spoznať pri lámaní chleba« (*19/20, var. Kat2*).

Mt 2,18: Ῥαχὴλ κλαίουσα τὰ τέκνα αὐτῆς, καὶ οὐκ ἤθελεν παρακληθῆναι

»Rachel oplakáva svojich synov a nechce sa dať potešiť« (*Kat1, Kat2, var. Evan, Ekum, Jer*);

»Rachel oplakáva svoje deti a odmieta útechu« (*Kat3*).

V tomto poslednom príklade môžeme vidieť aj pekný preklad opisom: »nechce sa dať potešiť« = »odmieta útechu«.

3.2. Perfektum

Pasívne perfektum predstavuje osobitný prípad, lebo jeho morfológickým aj významovým ekvivalentom v slovenčine je zložené pasívum s participiom dokonavého slovesa. Obe konštrukcie majú význam stavu nasledujúceho po deji. Tento slovenský ekvivalent sa vyskytuje pri životnom aj neživotnom podmete:

Lk 11,7: ἤδη ἡ θύρα κέκλεισται

»dvere sú už zamknuté« (*Kat1, Kat2, Kat3, Jer, Ekum, 19/20*);

»dvere sú už zatvorené« (*Evan*).

Lk 13,12: γύναι, ἀπολέλυσαι τῆς ἀσθενείας σου

»Žena, si oslobodená od svojej choroby« (*Kat3, var. Kat2, Jer, Ekum, 19/20*);

»Žena, zbavená si svojej nemoci« (*Evan, var. Kat1*).

¹⁵ Pokiaľ sa niektoré preklady odlišujú iba detailmi, ktoré nie sú pre nás relevantné (napr. slovosled, ne/prítomnosť častíc/adverbií, použitie synonymných výrazov), neuvádzame ich osobitne. Označujeme ich len ako varianty (var.).

¹⁶ Vo väčšine príkladov, keď má neživotný podmet pri sebe sloveso vo zvratnom tvare, ide o intransitívny význam, ktorému sa teraz nevenujeme. Ide o proces, ktorý podmet podstupuje, nemá definovateľného pôvodcu deja – jednoducho sa stal, napr. »niečo sa roztrhlo, rozbilo, otvorilo, vylialo« a pod. Pri zvratnom pasíve ten pôvodca deja je kdesi v kontexte prítomný. Podrobnejšie o tom porov. PANCZOVÁ, Helena: *Preklad z biblickej gréčtiny do slovenčiny* [= Studia Biblica Slovaca – Supplementum 2], Bratislava: Univerzita Komenského, 2018, s. 65-88.

Najčastejšie výrazy v pasívnom perfekte sú slovesá uvádzajúce výroky Písma:

γέγραπται, γεγραμμένον/γεγραμμένα (ἔστιν/ἦν)

»je/bolo napísané«;

εἴρηται, εἰρημένον

»je/bolo povedané«.

Pokiaľ sú tieto výrazy samostatné, prekladatelia ich interpretujú zloženým pasívom. Ak sa pri nich nachádza nepriamy pôvodca deja alebo miesto, nachádzame aj transformáciu na aktívum, prípadne opis (»bolo napísané skrze prorokov« = »proroci napísali«; »je napísané v Pánovom zákone« = »Pánov zákon predpisuje/káže«).

Prekladovým ekvivalentom pasívneho perfekta sa ďalej venovať nebudeme, lebo v tomto prípade je použitie zloženého pasíva namieste.

3.3. Zhrnutie

Môžeme zhrnúť, že prekladatelia využívajú všetky možné spôsoby interpretácie gréckych pasívnych tvarov. Zložené pasívum (ak odhliadneme od pasívneho perfekta) nachádzame iba v prípade životného podmetu, pokiaľ pri ňom nie je vyjadrený pôvodca deja. Ale aj v prípade životného podmetu, pokiaľ je pôvodcom deja človek, prekladatelia radi transformujú konštrukciu na aktívnu s neurčitým podmetom. Vidíme teda, že vo väčšine prípadov prekladatelia používajú celkom idiomatiký slovenský jazyk.

To množstvo zložených pasív, ktoré charakterizujú slovenský biblický jazyk, tvoria prekladové ekvivalenty len jednej skupiny gréckych pasív, pri ktorých nevyjadreným pôvodcom deja je Boh. Ide o tzv. teologické pasívum.

4. Biblické príklady (2): tzv. teologické pasívum

4.1. Teologické pasívum a iné spôsoby vyjadrenia

Tzv. teologické pasívum označuje činnosť, o ktorej je z kontextu zrejmé, že vychádza od Boha, ale hovoriaci z úcty k Božiemu menu ho nepomenúva explicitne.¹⁷ Z jazykového hľadiska na tomto jave nie je nič zvláštneho – každé pasívum je v podstate spôsob, ako sa môžeme vyhnúť pomenovaniu pôvodcu deja.

V Biblii ide o kultúrnu záležitosť, ktorá sa vyjadruje aj iným spôsobom ako pasívom, napr. aktívnym slovesom s neurčitým osobným podmetom v 3. osobe plurálu. Príkladom môžu byť nasledujúce verše, kde máme v prvej časti pasívum, v druhej časti, ktorá vyjadruje paralelnú myšlienku, je zase aktívny tvar slovesa s neurčitým osobným podmetom:

Lk 6,38a-b: δίδετε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν ... δώσουσιν εἰς τὸν κόλπον ὑμῶν

»dávajte a bude vám dané ... dajú vám do lona« (Evan, Kat2, var. Ekum);

»dávajte a dajú vám ... vám dajú do lona« (Kat3, Jer, 19/20, var. Kat1).

Lk 12,48b: παντὶ δὲ ὃ ἐδόθη πολὺ, πολὺ ζητηθήσεται παρ' αὐτοῦ,

καὶ ὃ παρέθεντο πολὺ, περισσότερον αἰτήσουσιν αὐτόν.

»Od toho, komu mnoho bolo dané, mnoho sa bude žiadať,

a od toho, komu mnoho zverili, ešte viac sa bude žiadať« (Kat2, var. Evan);

»Od toho, čo mnoho dostal, mnoho sa bude žiadať,

a od toho, komu mnoho zverili, bude sa viac žiadať« (Kat1);

»Kto mnoho dostal, od toho sa bude mnoho požadovať,

a komu veľa zverili, od toho budú viac žiadať« (Kat3, 19/20, var. Ekum);

»Kto mnoho dostal, od toho sa bude mnoho požadovať

a čím viac niekomu zverili, tým viac sa bude od neho požadovať« (Jer).

Pasívum a aktívum s neurčitým podmetom sa teda v gréčtine aj v slovenčine dajú použiť s tým istým zámerom vyhnúť sa pomenovaniu pôvodcu deja. V slovenčine sa ešte v niektorých prípadoch dá použiť neosobný zvrtný tvar a opis pomocou aktívneho slovesa s »pasívnym« významom. Prehľad začneme tvarmi slovesa »dávať«, ktoré sú najfrekvencovanejšie.

4.2. δοθήσεται, ἐδόθη (»bude/bolo dané«)

Tvar δοθήσεται má interpretáciu zloženým pasívom, zvrtným tvarom, aktívom s neurčitým podmetom, ale aj opisom pomocou slovesa »dostať«. Keď niektorí žiadali od Ježiša znamenie,

¹⁷ ZERWICK, Maximilian: *Biblical Greek*, Roma: Pontificio Istituto Biblico, 1990, § 236.

on zhodnotil toto pokolenie a dodal, že σημειον οὐ δοθήσεται αὐτῇ. Nachádzame takéto prekladové ekvivalenty:

Mt 12,39; 16,4; Lk 11,29: σημειον οὐ δοθήσεται αὐτῇ
 »nebude mu dané znamenie« (*Evan: Mt 16,4*);
 »znamenie mu nedajú« (*19/20: Lk 11,29*);
 »znamenie nedostane« (*Kat3, Jer, var. Ekum všade*);
 »znamenia sa mu nedostane« (*var. Kat1, Kat2 všade, Evan: Mt 12,39; Lk 11,29*).

Pozrime sa aj na výrok, kde Ježiš hovorí o modlitbe:

Lk 11,9a; Mt 7,7a: αἰτεῖτε καὶ δοθήσεται ὑμῖν
 »proste/pýtajte si a dajú vám« (*Kat1 na oboch miestach*);
 »proste/pýtajte a dá sa vám« (*Kat2 na oboch miestach*);
 »proste a dostanete« (*Kat3, Jer, Evan, Ekum na oboch miestach, 19/20*).

Pri pasívnych tvaroch slovesa »dať« teda nachádzame preklady pomocou pasívnych vyjadrení odvodených od tohto slovesa, ale aj veľmi pekný preklad pomocou slovesa »dostať«.

4.3. δοθήσεται (»bude dané«) – ἀρθήσεται (»bude vzaté«)

V nasledujúcich veršoch sa myšlienka dávania/dostávania spája s hrozbou odnímania/straty:

Mt 13,12: ὅστις ἔχει, δοθήσεται αὐτῷ ... ὅστις δὲ οὐκ ἔχει, καὶ ὁ ἔχει ἀρθήσεται ἀπ’ αὐτοῦ
 »kto má, tomu sa pridá ... kto nemá, tomu sa vezme aj to, čo má« (*Kat3, Jer, var. Kat1, Kat2*);
 »kto má, tomu bude pridané ... kto nemá, tomu bude vzaté aj to, čo má« (*Ekum,¹⁸ var. Evan*).¹⁹

Mt 21,43: ἀρθήσεται ἀφ’ ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ καὶ δοθήσεται ἔθνη ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς
 »vám sa Božie kráľovstvo vezme a dá sa národu, ktorý bude prinášať úrodu« (*Kat3, Jer, var. Evan, Kat1, Kat2*);
 »vám bude odňaté Božie kráľovstvo a bude dané národu, ktorý bude prinášať úrodu« (*Ekum*).

Je tu zložené pasívum a zvrtné pasívum. Preklad opisom tu, žiaľ, nie je, hoci máme k dispozícii lexémy, ktoré majú takýto »pasívny« význam, ale aktívny tvar (napr. »prísť o niečo«). Uvedené verše by sme teda mohli preložiť aj takto:

Mt 13,12: »kto má, ten ešte dostane... kto nemá, príde aj o to, čo má«.

Mt 21,43: »vy o Božie kráľovstvo prídete a dostane ho národ, ktorý...«.

4.4. δαρήσεται (»bude (z)bitý«)

Bolestné zložené pasívum nachádzame aj v podobenstve o dobrom a zlom sluhovi, kde sa hovorí o treste za nesplnenie Pánovej vôle, keď ju jeden sluha poznal a druhý nepoznal:

Lk 12,47-48a: Ἐκεῖνος δὲ ὁ δούλος ... δαρήσεται πολλάς· ὁ δὲ... δαρήσεται ὀλίγας.
 »Ten sluha ... bude veľmi bitý. Ten ... bude menej bitý.« (*Ekum, var. Evan*);
 »Ten sluha ... bude veľmi zbitý. Ten ... bude menej zbitý.« (*19/20*);
 »Toho sluhu ... veľmi zbijú. Toho ... menej zbijú.« (*Kat3, Jer, var. Kat1*);
 »Taký sluha ... dostane mnoho úderov; ten ... dostane málo úderov.« (*Kat2*).

4.5. ἀνοιγήσεται (»bude otvorené«)

Vráťme sa k pokračovaniu vyššie spomenutého výroku o modlitbe, kde nachádzame tri spracovania pasíva:

Lk 11,9c; Mt 7,7c: κρούετε καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν
 »klopte a bude vám otvorené« (*Evan na oboch miestach*);
 »klopte a otvorí sa vám« (*obe: Kat1, Kat3, Jer*) (*Lk 11,9; Ekum,²⁰ 19/20*);
 »klopte a otvorí sa vám« (*obe: Kat2*) (*Mt 7,7; Ekum*).

4.6. βληθήναι, βληθή (»byť hodený«)

Na viacerých miestach v evanjeliách nachádzame varovania pred istým typom správania, ktoré môže viesť k tomu, že človek bude hodený/uvrhnutý do gehenny/ohňa a pod. V prekladoch

¹⁸ V prvom vydaní: »tomu vezmú«.

¹⁹ V paralelnom verši *Mt 25,29* to vyzerá rovnako.

²⁰ Ale prvé vydanie: »bude vám otvorené«.

je zložené pasívum, aktívum s neurčitým podmetom, ale aj preklad opisom pomocou slovesa »dostať sa (niekam)«:

Mt 5,29: μὴ ὄλον τὸ σῶμά σου βληθῆ εἰς γέενναν

»ako keby celé tvoje telo bolo uvrhnuté do pekla« (*Ekum*, var. *Evan*);

»ako aby celé tvoje telo vrhli do pekla« (*Kat2*, var. *Kat1*);

»ako keby sa malo celé tvoje telo dostať do pekla« (*Kat3*, var. *Jer*).

To sa môže zdať ako priveľký významový posun, ale treba mať na pamäti, že sloveso βάλλω má význam nielen násilne »vrhať, hádzať«, ale aj nenásilne »dávať, klásť«. Nenásilný význam dostáva potvrdenie v nasledujúcom verši s paralelným významom, kde je intranzitívne sloveso ἀπέρχομαι (»ísť, odchádzať«):

Mt 5,30: μὴ ὄλον τὸ σῶμά σου εἰς γέενναν ἀπέλθῃ

»ako keby celé tvoje telo prišlo do pekla« (*Ekum*, var. *Evan*);

»ako by celé tvoje telo sa dostalo do pekla« (*Kat2*, var. *Kat1*);

»ako keby malo ísť celé tvoje telo do pekla« (*Kat3*, var. *Jer*).

Pozrime sa na ďalšie prípady konečného osudu:

Mt 18,8: καλόν σοί ἐστὶν εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν ... ἢ ... βληθῆναι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον

»je pre teba lepšie, keď vojdeš do života..., ako keby ťa mali ... hodiť do večného ohňa« (*Kat3*, *Jer*);

»lepšie ti je ... vojsť do života, ako keby ... hodili by ťa do večného ohňa« (*Evan*, var. *Kat1*);

»lepšie ti bude vojsť do života..., ako byť hodený ... do večného ohňa« (*Ekum*,²¹ var. *Kat2*).²²

Mk 9,45: καλόν ἐστὶν σε εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν ... ἢ ... βληθῆναι εἰς τὴν γέενναν

»je pre teba lepšie, keď vojdeš do života..., ako keby ťa mali ... hodiť do pekla« (*Kat3*);

»lepšie ti bude ... vojsť do života, ako by ... ťa hodili do pekla« (*Kat2*, var. *Kat1*);

»lepšie ti bude vojsť do života..., ako byť hodený ... do pekla« (*Ekum*, var. *Evan*, *Jer*).²³

Máme tu zložené pasívum »býť hodený« a aktívum »mali hodiť/hodili«, ale vhodný by bol aj preklad opisom tak ako v predchádzajúcom prípade, pomocou »dostať sa«.

4.7. ἀφίεται, ἀφεθήσεται (»býť ponechaný, býť odpustené«)

Ďalšia z vecí, ktoré sa budú diať na konci vekov, je to, že niektorí »budú vzatí«, iní »ponechaní« – dve pasíva, ktoré majú rozdielny osud v prekladoch:

Mt 24,40: εἷς παραλαμβάνεται καὶ εἷς ἀφίεται

»jeden bude vzatý, druhý sa ponechá« (*Kat3*, *Kat1*, *Kat2*);

»jeden bude vzatý, druhý ostane« (*Evan*);

»jeden bude vzatý a druhý ponechaný« (*Ekum*, var. *Jer*).²⁴

Lk 17,34: ὁ εἷς παραλημφθήσεται καὶ ὁ ἕτερος ἀφεθήσεται

»jeden sa vezme a druhý sa ponechá« (*Kat1*);

»jeden bude vzatý a druhý sa ponechá« (*Kat3*, 19/20);

»jeden bude vzatý a druhý ostane« (*Ekum*, var. *Evan*);

»jeden bude vzatý a druhý ponechaný« (*Kat2*, *Jer*).²⁵

Zvratný tvar, ktorý tu máme (»sa vezme, sa ponechá«), je trochu problematický. Ide totiž o prechodné slovesá, takže ak máme zvratné tvary chápať pasívne, podmet musíme chápať ako neživotný. Ale my vieme, že ide o osoby. Podľa môjho názoru tu teda zvratný tvar s pasívnym významom nie je gramaticky správny.

Toto isté sloveso nachádzame aj pri výrokoch o odpúšťaní. Osoba, ktorej sa odpúšťa, je v datíve, to, čo sa odpúšťa, je v akuzatíve, teda v obidvoch prípadoch môžeme využiť zvratný tvar (v prvom prípade neosobný, v druhom osobný). No prekladatelia využívajú aj zložené pasívum:

Lk 12,10: πᾶς ὃς ἐρεῖ λόγον εἰς τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἀφεθήσεται αὐτῷ·

τῷ δὲ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα βλασφημήσαντι οὐκ ἀφεθήσεται

»Ak niekto povie niečo proti Synovi človeka, odpustí sa mu to.

²¹ Ale prvé vydanie: »hodili by ťa«.

²² Podobne v nasledujúcom verši Mt 18,9.

²³ Podobne v nasledujúcom verši Mk 9,47.

²⁴ To isté v nasledujúcom verši Mt 24,41.

²⁵ To isté v nasledujúcom verši Lk 17,35.

Kto by sa však rúhal Duchu Svätému, tomu sa neodpustí.« (Kat3, var. Kat1, Kat2, Jer, Evan);
 »každému ... bude odpustené, ... tomu ... nebude odpustené« (Ekum, 19/20).

Pozrime sa na paralelné miesto u Marka, kde máme v prvej časti pasívum (»byť odpustené«), v druhej opis (»mať odpustenie« = »dostať/dosiahnuť odpustenie«). Niektoré preklady dokonca aj ten interpretujú pasívom:

Mk 3,28-29: πάντα ἀφεθήσεται τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων τὰ ἀμαρτήματα...
 ὅς δ' ἂν βλασφημήσῃ..., οὐκ ἔχει ἄφεσιν

»odpustia sa synom ľudským všetky hriechy...

kto by sa však rúhal..., nebude mať odpustenia« (Kat1, Kat2, var. Evan);

»Ľuďom sa odpustia všetky hriechy... Kto by sa však rúhal..., tomu sa neodpúšťa« (Kat3);

»všetko bude ... odpustené... Kto by sa však rúhal..., tomu nebude odpustené« (Ekum);

»Ľuďom sa môžu odpustiť všetky hriechy... Kto by sa však rúhal..., tomu sa neodpustí« (Jer).

4.8. Blahoslavenstvá

Pozrime sa ešte na niektoré blahoslavenstvá, v ktorých sa nachádza pasívum:

Mt 5,4: μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται

»Blahoslavení plačúci, lebo oni budú potešení« (Kat3, Ekum, var. Kat2, Kat1, Jer);

»Blahoslavení žalostiaci, lebo oni potešenia dôjdu« (Evan).

Mt 5,7: μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται

»Blahoslavení milosrdní, lebo oni dosiahnu milosrdenstvo« (Kat3, var. Kat2, Kat1, Jer);

»Blahoslavení milosrdní, lebo im sa dostane milosrdenstva« (Ekum);

»Blahoslavení milosrdní, lebo oni milosrdenstva dôjdu« (Evan).

Mt 5,6: μακάριοι οἱ πεινῶντες..., ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται

»Blahoslavení hladní a smädní..., lebo oni budú nasýtení« (Ekum, var. Kat1, Kat3, Kat2, Jer, Evan).

Lk 6,21: μακάριοι οἱ πεινῶντες νῦν, ὅτι χορτασθήσεσθε

»Blahoslavení, ktorí teraz hladujete, lebo budete nasýtení« (Ekum, Kat3, Evan, 19/20, var. Kat2, Jer);

»Blahoslavení, ktorí hladujete teraz, lebo sa nasýtite« (Kat1).

4.9. Zdanlivo recipročné výrazy

Vo všetkých predchádzajúcich príkladoch sme nachádzali zložené pasívum, zvrtné tvary, aktívum s neurčitým osobným podmetom a opis. Všetky tieto prostriedky boli v podstate správne, diskusia bola o ich štylistickej vhodnosti. Navrhovali sme opis, resp. aktívum a zvrtný tvar radšej ako zložené pasívum. V evanjeliách je však niekoľko miest, kde nie je vhodné používať preklad aktívom s neurčitým osobným podmetom – nie preto, že by to nebol vhodný ekvivalent pasíva, a to aj teologického, ale preto, že tu môže vzniknúť nedorozumenie.

Ide o Ježišove výzvy neposudzovať druhých ľudí, pričom je to formulované tak, že čo druhým dávame, to môžeme očakávať – lenže nie od ľudí, ale od Boha. Máme byť milosrdní, ako je milosrdný náš Otec (porov. Lk 6,36). Keď sa tu použije aktívum, celý výrok by sa dal chápať ako recipročné správanie medzi ľuďmi (čo je síce pekné, ale nie je to zmysel biblického textu):

Mt 7,2a: ἐν ᾧ γὰρ κρίματι κρίνετε κριθήσεσθε

»akým súdom súdite, takým budete súdení« (Ekum, var. Evan);

»ako budete súdiť vy, tak budú súdiť aj vás« (Kat3, var. Kat2, Kat1, Jer).

Lk 6,37a: μὴ κρίνετε, καὶ οὐ μὴ κριθῆτε

»nesúdte a nebudete súdení« (Kat3, Evan, Ekum, Kat2, Jer, 19/20);

»nesúdte, aby ani vás neposúdili« (Kat1).²⁶

Lk 6,37b: μὴ καταδικάζετε, καὶ οὐ μὴ καταδικασθῆτε

»neodsudzujte a nebudete odsúdení« (Kat3, Jer, Ekum, 19/20, var. Evan);

»neodsudzujte, aby ani vás neodsúdili« (Kat1);

»prehlasujte za nevinných a aj vás prehlásia za nevinných« (Kat2; preklad možno patrí k c).

Lk 6:37c: ἀπολύετε, καὶ ἀπολυθήσεσθε

»odpúšťajte a bude vám odpustené« (Ekum, 19/20, var. Evan);

»odpúšťajte a odpustí sa vám« (Kat3, Jer);

»odpúšťajte, a aj vám odpustia« (Kat1; v Kat2 chýba časť verša b alebo c).

²⁶ V paralelnom verši Mt 7,1: Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε je to podobné.

Lk 6:38c: ὥ γὰρ μέτρῳ μετρεῖτε ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν
 »akou mierou meriate, takou bude namerané aj vám« (Ekum,²⁷ var. Evan);
 »akou mierou budete merať vy, takou sa nameria aj vám« (Kat3, Jer, 19/20);
 »akou mierou budete merať, takou (aj) vám namerajú« (Kat1, var. Kat2).²⁸

Ak by sme sa chceli s istotou vyhnúť nedorozumeniu, museli by sme explicitne pomenovať Boha tak, ako to robí český ekumenický preklad:

»jakou měrou měříte, takovou Bůh naměří vám« (Lk 6,38c).

4.10. Zhrnutie: Ešte raz o teologickom pasíve

Grécke pasívum sa dá do slovenčiny interpretovať viacerými spôsobmi. Biblickí prekladatelia používajú všetky z nich. Pozoruhodné však je, že zložené pasívum sa v profánnom kontexte prakticky nevyskytuje,²⁹ ale je časté ako preklad teologického pasíva. Vyzerá to tak, akoby si prekladatelia mysleli, že práve zložené pasívum je jeho adekvátnym ekvivalentom.

My však vieme, že z jazykového hľadiska teologické pasívum sa nijako neodlišuje od iných pasív. Je to jeden zo spôsobov, ako sa vyhnúť explicitnému pomenovaniu Boha. A to sa dá dosiahnuť aj inak. Je jedno, či použijeme zložené pasívum, zvrtný tvar, aktívum s neurčitým podmetom, alebo opis – slovesná myšlienka je vyjadrená a pôvodca deja zostáva decentne kdesi v pozadí.

Volba toho-ktorého spôsobu závisí jednak od jazykových možností slovenčiny, jednak od kontextu:

- (1) Preklad opisom máme k dispozícii iba vtedy, keď nám na to náš jazyk poskytuje adekvátne prostriedky (»dať« – »dostať«). Skupina slovík, pri ktorých sa dá použiť, je teda dosť obmedzená.
- (2) Preklad zvrtným tvarom je na mieste pri neživotnom podmete. Pri podmete životnom prichádza do úvahy, len ak ide o neprechodné slovesá. Zvrtný tvar sa teda nedá použiť pri prechodných slovesách a životnom podmete.
- (3) Preklad aktívom s neurčitým osobným podmetom (3. osoba plurálu) nemá jazykové obmedzenia. Pri tomto ekvivalente však môže vzniknúť interpretačný problém v situáciách, kde by sa tento podmet v 3. osobe plurálu dal chápať ako označenie konkrétnych ľudí (»zdanlivo recipročné« výrazy: »odpúšťajte ľuďom a odpustia vám«). V tomto kontexte by sme sa teda mali vyhnúť aktívu v 3. osobe plurálu. Zložené pasívum nám však tento problém nevyrieši, lebo aj to môže v tomto prípade dostať nesprávnu interpretáciu pôvodcu deja.

Pokiaľ ide o kontext, pri ktorom nie je na prvý pohľad jasné, kto je pôvodca deja, by bolo – aspoň podľa môjho názoru – dobré to explicitne vyjadriť: »odpúšťajte ľuďom a Boh odpustí vám«. Toto je riešenie ústretové voči čitateľom/poslucháčom – text je jasný už na prvé počutie/čítanie a človek nemusí rozmýšľať, čo tým autor chcel povedať... Pravda, tým sa trochu odkloníme od originálu, ktorý Boha explicitne nepomenúva. Myslím si však, že jasnosť prekladu je vyššia hodnota ako rešpekt voči starovekým konvenciám. V súčasnej kultúre samotné hovorenie o Bohu nevnímame ako neúctu.

Ak chceme pri preklade zachovať kultúrny význam teologického pasíva – teda vyhnúť sa explicitnému pomenovaniu Boha –, môžeme použiť ktorýkoľvek z našich ekvivalentov. Rozdiely medzi nimi nie sú významové, ale »technické«. Priamemu pomenovaniu Boha sa vyhýba nielen zložené pasívum, ale rovnako aj zvrtné, či aktívum s neurčitým osobným podmetom, či opis.

No v prípade, že by mohlo dôjsť nedorozumeniu ohľadom toho, kto je pôvodca deja, by bolo vhodné odkloniť sa od implicitných prostriedkov a použiť explicitné vyjadrenie: Boh ako podmet a sloveso v aktíve. Zrozumiteľnosť prekladu je vyššia hodnota ako formálna korešpondencia s originálom.

5. Záver

5.1. Prehľad

Predchádzajúci náčrt situácie priniesol zaujímavé výsledky. Pozrime sa na tabuľku s percentuálnym zastúpením spôsobov prekladu teologického pasíva. Berieme do úvahy iba príklady

²⁷ V prvom vydaní ekumenického prekladu Mt 7,2b zní: »sa nameria«.

²⁸ V paralelných veršoch Mt 7,2b a Mk 4,24: ἐν ὧ μέτρῳ μετρεῖτε μετρηθήσεται ὑμῖν je podobný preklad.

²⁹ Neanalyzujeme ekvivalenty pasívneho perfekta.

citované v hlavnom texte (vynechávame paralelné verše uvádzané v poznámkach). Máme teda 35 prípadov v úplných prekladoch evanjelií, 34 prípadov v *Kat2*, kde na jednom mieste chýba časť verša, 17 prípadov v preklade z rokov 2019/2020:

	Zložené pasívum		Zvratné pasívum		Aktívum		Opis	
<i>Kat1</i>	3	8,6 %	11	31,4 %	16	45,7 %	5	14,3 %
<i>Kat2</i>	10	29,4 %	12	35,3 %	5	14,7 %	7	20,6 %
<i>Kat3</i>	7	20 %	11	31,4 %	9	25,7 %	8	22,9 %
<i>Jer</i>	10	28,6 %	10	28,6 %	7	20 %	8	22,9 %
<i>Evan</i>	20	57,1 %	5	14,3 %	2	5,7 %	8	22,9 %
<i>Ekum</i>	22	62,9 %	3	8,5 %	2	5,7 %	8	22,9 %
<i>19/20</i>	7	41,2 %	4	23,5 %	4	23,5 %	2	11,8 %

Tab. 2:
Prekladové ekvivalen-
ty teologického pasíva:
moderné preklady

Zdá sa, že katolícke preklady preferujú aktívum a zvratné pasívum – v exilových prekladoch (*Kat2* a *Jer*) je trochu vyššie percento zloženého pasíva ako v domácich (*Kat1* a *Kat3*). Na druhej strane zložené pasívum suverénne charakterizuje evanjelickú tradíciu. Či ide iba o zdanie, alebo je to naozaj tak, skúsime zistiť pohľadom na staršie preklady oboch prúdov.

5.2. Situácia v starších prekladoch

Slovenskú evanjelickú tradíciu formovala česká *Kralická biblia* (*Kral.*) z rokov 1579-1593.³⁰ Hoci ide o preklad z gréčtiny, jej znenie výrazne ovplyvňovali aj nemecké reformačné preklady. Tento text používali slovenskí evanjelici až do prvej polovice 20. storočia.³¹

Na katolíckej strane máme k dispozícii tri staršie preklady – všetky podľa *Vulgáty*: rukopisný kamaldulský (*Kamald.*, 1756-1759) v predbernolákovskej trnavskej verzii kultivovanej slovenčiny,³² preklad Juraja Palkoviča (1829-1832) v bernolákovčine (prvá tlačaná Biblia v slovenskom jazyku)³³ a prvý preklad v novej, štúrovskej slovenčine, ktorý sa podarilo pripraviť až v 20. storočí (*Nový zákon*, 1913-1914; *Starý zákon*, 1915-1926): *Písmo sväté Starého a Nového zákona*. Nový zákon prekladal Ján Donoval.³⁴

Percentuálne zastúpenie skúmaných výrazových prostriedkov vyzerá takto:

	Zložené pasívum		Zvratné pasívum		Aktívum		Opis	
<i>Kral.</i>	34	97,1 %	0	0 %	0	0%	1	2,9 %
<i>Palkovič</i>	34	97,1 %	0	0 %	0	0%	1	2,9 %
<i>Kamald.</i>	7	20 %	27	77,1 %	0	0%	1	2,9 %
<i>Donoval</i>	15	42,8 %	17+2 ³⁵	54,3 %	0	0%	1	2,9 %

Tab. 3:
Prekladové ekvivalen-
ty teologického pasíva:
staršie preklady

Z tohto prehľadu sa zdá, že ak slovenská evanjelická tradícia inklinuje k zloženým pasívum, je to pravdepodobne pod pretrvávajúcim vplyvom *Kralickej biblie*. Jediné miesto, kde sa nenachádza zložené pasívum, ale opis, je *Mt 5,7*: »Blahoslavení milosrdní, nebo oni milosrdenství důjdou« (*Kral.*), kde použité sloveso (»zmlíovať sa nad niekým«) je reflexívum tantum, teda nie je technicky možné vytvoriť zložené pasívum.

Juraj Palkovič sa azda tiež nechal inšpirovať buď *Kralickou bibliou*, alebo katolíckymi českými prekladmi, ktoré takisto vykazujú vysoké percento zložených pasív.

No u kamaldulov a Donovala vidíme prvok, ktorý charakterizuje aj neskoršie preklady katolíckej tradície – odklon od zloženého pasíva k iným vyjadreniam. To môžeme interpretovať

³⁰ Konzultovala som vydanie z roku 1613, ktoré je zahrnuté v BibleWorks 10.

³¹ KOŠTIAL, Rudolf: *Biblia u nás: História a dokumenty vydávania a prekladania Biblie u nás*, Bratislava: Tranoscius, 1989, s. 100-116.

³² *Swatě Biblíá Slówenské aneb Pisma Swatého Částka I, Částka II* [faksimilné vydanie v edícii Biblia Slavica], Paderborn – München – Wien – Zürich: F. Schöningh, 2002.

³³ *Swatě Písmo starého i nowého Zákona: podľa obecného latinského od sw. Rímsko-katolíckég Cirkwi potvrdeného, preložené s Prirovaním ģruntowného Tekstu na Swetlo wídané. Ďel prwní, Ďel druhí*, Ostrihom: Josef Beigel, 1829, 1832.

³⁴ *Nový Zákón Pána nášho Ježíša Krista, I: Evanjelia*, Trnava (Nagyszombat): Spolok sv. Adalberta (Vojtecha), 1913.

³⁵ V tých dvoch »extra« prípadoch ide vlastne o permisívne pasívum, »dať sa vhodíť«. Mohlo by to mať samostatnú kolónku, ale problém zloženého pasíva nám to neovplyvňuje.

ako posun od vysokého literárneho jazyka k hovorovému. V katolíckom prostredí totiž pozíciu ›vznešenej‹ Biblie stále zastávala latinská *Vulgáta*, takže preklady do národných jazykov mohli ísť pastoračným smerom, ústretovo k reči ľudu.³⁶

Možno práve v tejto dichotómii ›vznešeného‹ a hovorového jazyka pramení pomerne rozšírený dojem, že zložené pasívum je ›velebnejšie‹ (zástancovia tohto názoru však nevedia vysvetliť prečo).

5.3. Prečo máme stále tak veľa zloženého pasíva?

Prečo máme aj v moderných slovenských prekladoch také vysoké percento zloženého pasíva?

1) Jeden dôvod je zrejmy z predchádzajúceho prehľadu. Je to vplyv *Kralickej biblie*, resp. bibličtiny ako ›vznešeného‹ variantu slovenského jazyka. Je však pozoruhodné, že evanjelický preklad dokázal zredukovať kralické zložené pasíva o 40 %. To bol veľký krok smerom k ľudovému jazyku, ktorý ekumenickí prekladatelia evidentne nedocenili. Tvorcovia tohto prekladu síce deklarovali, že si za východisko vzali katolícky preklad z roku 1986³⁷ (= *Kat3*), ale na spracovaní pasíva vidíme, ako výrazne sa od neho odklonili.³⁸ V ekumenickom preklade je dokonca ešte viac pasív ako evanjelickom.³⁹

2) Pomerne vysoké percento zložených pasív vidíme aj v najnovšom preklade z rokov 2019/20, ktoré vychádza z katolíckeho prostredia (hoci deklaruje nadkonfesionálnosť). V tomto prípade asi nepôjde o vplyv *Kralickej biblie*. Prekladatelia z tohto tímu síce deklarovali, že na niektorých miestach nutne zachovali špecifické štylistické výrazové prostriedky, aby nenarušili slovenskú prekladateľskú biblickú tradíciu,⁴⁰ ale nie je jasné, čo konkrétne tým mysleli.⁴¹ Išlo aj o zložené pasívum? Ak áno, v tom prípade sa prekladatelia odchýlili od katolíckej prekladovej tradície, ktorá – ako sme videli – preferuje zvrtné a aktívne vyjadrenia.

V tomto modernom preklade by mohlo ísť o priamy vplyv angličtiny a/alebo nemčiny. Oba tieto jazyky majú zložené pasívum a používajú ho s veľkou obľubou. A oba sú u nás kultúrne dôležité ako jazyky vyššieho vzdelania a vedy. Všetci, čo sme vzdelanejší, pracujeme s anglickou a nemeckou literatúrou a nepochybne nás to ovplyvňuje. Dalo by sa teda predpokladať, že biblickí prekladatelia sa – azda nechtiac – nechali ovplyvniť anglickými a nemeckými komentármi k Biblii, resp. biblickými prekladmi do týchto jazykov.

3) Tretí vplyv, ktorý môže pôsobiť zároveň s predchádzajúcimi, by sme mohli vidieť v samotnom charaktere zloženého pasíva a pozícii, ktorú má pri vyučovaní cudzích jazykov. Zložené pasívum má totiž tú výhodu, že je jednovýznamové – má iba pasívny význam. Zvrtné tvary môžu mať zvrtný význam, pasívny význam alebo aj intranzitívny význam.⁴² Aktívum s neurčitým osobným podmetom by sa dalo chápať aj tak, že má celkom konkrétny osobný podmet. Mimo kontextu teda môžu nastať nedorozumenia. Zložené pasívum sa teda svojou jednoduchou sémantikou hodí ako prekladový ekvivalent ›jedno za jedno‹ tam, kde to potrebujeme, napr. v učebniciach gréčtiny a latinčiny, prípadne pri viac-menej doslovných pracovných prekladoch, ktoré majú za cieľ priblížiť študentom štruktúru originálu.

³⁶ Ďakujem Josefovi Bartoňovi za toto upozornenie počas diskusie na konferencii.

³⁷ ZEMÁNEK, Ján: *O niektorých problémoch prekladania Starej zmlúvy do slovenčiny*, in: DORULA, Ján (ed.): *O prekladoch Biblie do slovenčiny a do iných slovanských jazykov*, Bratislava: Slavistický kabinet SAV, 1997, s. 135-151.

³⁸ Dúfam, že dôvodom nebol akýsi výmenný obchod medzi protestantským a katolíckym krídlom prekladateľov: »My nebudeme trvať na Hospodínovi, ale vy nám nechajte zložené pasíva...«

³⁹ Zaujímavé je ešte to, že v porovnaní s prvým vydaním (1995) nastali vo štvrtom (2. opravenom, 2012) niektoré zmeny v preklade pasíva:

Mt 13,12: ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ	»tomu vezmú« → »tomu bude vzaté«;
Lk 11,9c: ἀνοιγήσεται ὑμῖν	»bude vám otvorené« → »otvorila vám«;
Mt 18,8: βληθήναι	»hodili by ťa« → »byť hodený«;
Mt 7,2b: μετρηθήσεται ὑμῖν	»sa nameria« → »bude namerané aj vám«.

Pri týchto úpravách vidno zmeny v prospech zloženého pasíva, ale príkladov máme málo.

⁴⁰ *Jánovo evanjelium* (↵ pozn. 11), s. 10.

⁴¹ Obávam sa, že tomuto prekladateľskému počinu nepredchádzal nijaký jazykový výskum. Navyše je problematické hovoriť o ›slovenskej prekladateľskej biblickej tradícii‹ v singulári, keďže na Slovensku máme minimálne dve tradície biblických prekladov: rímskokatolícku a evanjelickú, ale netreba zabúdať ani na gréckokatolícku a pravoslávnu, hoci sú menšinové.

⁴² Porov. pozn. 16.

Problém však vzniká, ak sa takýto postup použije na preklad, ktorý by mal mať literárne kvality. Biblisti-exegéti, ktorí robia preklady, nemajú radi, keď na toto poukazujem, ale faktom je, že exegetická formácia nezahŕňa nijaké translatologické predmety. Málokto biblický prekladateľ má na svojom konte aj iný preklad ako malý kúsok Biblie. Je teda celkom pochopiteľné, že bez teórie aj praxe bude ich práca v grécko-slovenskom rozhraní menej obratná, než je štandard, ktorý očakávame od kompetentných prekladateľov.

Máme teda tri možné zdroje, odkiaľ nám môže prenikať nadmiera zložených pasív do moderných biblických prekladov:

- 1) vplyv evanjelickej tradície odvíjajúcej sa od *Kralickej biblie* – a sprostredkovane od nemeckých reformačných prekladov;
- 2) vplyv angličtiny (a nemčiny), ktoré ovplyvňujú súčasnú slovenčinu vzdelanejších používateľov;
- 3) slabšiu prekladateľskú kompetenciu tvorcov biblických prekladov.

Ani jeden z týchto zdrojov nestojí za to, aby sme ho zachovali.

V budúcnosti pri tvorbe nového biblického prekladu by prekladatelia mali venovať viac pozornosti spracovaniu pasíva. Ak chceme preklad, ktorý používa súčasný jazyk, treba zredukovať zložené pasívum v prospech zvrätneho a najmä transformácie na aktívum. Zložené pasívum, ktoré dominuje v ekumenickom preklade, je zrejme reflexiou evanjelickej tradície, ale na tradícii netreba priveľmi lipnúť. Nový preklad Biblie predsa nerobíme pre mŕtvych, ale pre živých.

6. Zhrnutie

Slovenčina má k dispozícii päť prostriedkov na interpretáciu pasíva: zložené pasívum, zvrätne pasívum, transformáciu na aktívnu väzbu (s neurčitým osobným podmetom), modálny výraz s aktívnym infinitívom a opis. Tvorcovia moderných prekladov Biblie využívajú všetky tieto možnosti. No zatiaľ čo v profánnom kontexte je zložené pasívum zriedkavé – tak, ako to je prirodzené v našom jazyku –, v prípade tzv. teologického pasíva je zastúpenie zložených pasív výrazne vyššie. Otázka je: Prečo?

Odpoveď sme najprv hľadali v rámci toho, že ide o teologické pasívum: akoby zložené pasívum najlepšie vyjadrovalo to, že nepomenovaným pôvodcom deja je Boh. To však nezodpovedá skutočnosti. Všetky tieto prostriedky rovnako nechávajú pôvodcu deja v úzadí. Rozdiely medzi nimi sú technického charakteru – každý má svoje gramatické (a lexikálne) obmedzenia.

Inú odpoveď sme hľadali v prekladateľskej tradícii. Preferencia zložených pasív charakterizuje evanjelickú tradíciu, ktorá sa odvíja od českej *Kralickej biblie*, ovplyvnenej nemeckými reformačnými prekladmi. Z tohto aspektu môžeme zložené pasíva chápať ako pokus dosiahnuť ›vznešený‹ štýl biblického jazyka. Na druhej strane katolícke preklady mali predovšetkým pastoračné ciele a mohli slobodnejšie využívať jazyk ľudu, pretože ›vznešenou‹ Bibliou stále zostávala latinská *Vulgáta*. A tak v katolíckych prekladoch prevládajú hovorovejšie prostriedky: zvrätne pasívum a aktívum s neurčitým podmetom.

Tento vplyv tradície ›vznešeného‹ biblického jazyka sa nepochybne podpisuje na vyššom výskyte zložených pasív v našich prekladoch. No v súčasnosti môžeme popri tom predpokladať aj priamy vplyv angličtiny (a nemčiny). Ako posledný faktor treba vziať do úvahy aj slabšiu prekladateľskú kompetenciu exegetov, ktorí tvoria biblické preklady.